

> Anja Đurinović foto: Jasenko Rasol

PATRIK GREGUREC

Prostor za eksperiment

Autorski projekt Mraksvjetlo: *Spaljena*

Koncept: FILIP ŠOVAGOVIĆ i DUBRAVKO MIHANOVIĆ

Tekstovi: JELENA MIHOLJEVIĆ, DUBRAVKO MIHANOVIĆ, FILIP ŠOVAGOVIĆ

Gradsko dramsko kazalište *Gavella* / Scena Atrij

Premijera: 8. prosinca 2023.

Spaljena je posljednja u nizu predstava autorskoga dvojca Filipa Šovagovića i Dubravka Mihanovića. Dvojac je prije znan kao Svjetlomrak, a sada kao Mraksvjetlo. Kod nas je to vrlo neobična pojava, da u jednom institucionalnom kazalištu glumac iz ansambla i kućni dramaturg odluče udružiti snage i napraviti prostor za eksperiment. Oni, naravno, nisu sami: od prve predstave *Zagreb 2020.* preko *Jednake noći*, do *Spaljene*, Šovagović i Mihanović unutar (i fiktivnih u vrijeme potresa i pandemije te materijalnih sada) zidova Kaza-

lišta *Gavella* okupili su pravi metaansambl, još jedan presedan u hrvatskom kazalištu. Od glumačke podjele predstave *Spaljena*, Jelena Miholjević i Anja Đurinović surađuju s dvojcem još od predstave *Zagreb 2020.* Dijana Vidušin i Sven Medvešek igrali su u dvije od tri predstave, a Martina Čvek u predstavi *Spaljena* prvi put stupa na scenu kao dio Šovagovićeve i Mihanovićeve metaansambla. Glazbenik Šimun Matišić također surađuje s dvojcem od predstave *Zagreb 2020.* kao izvođač i skladatelj.

> Dijana Vidušin, Jelena Miholjević   foto: Jasenko Rasol

Predstavu otvara Sven Medvešek kao veseli pastoralni lik koji postavlja temelje svijeta koji ćemo gledati. On se simpatično kreće po sceni atriya *Gavelle*, pleše, brine se (pretpostavljamo) za okućnicu: upotrebljava metlu i druge svakodnevne predmete. Dakle, temelji svijeta *Spaljene* su pastoralni, bezbrižni i naizgled pripadaju idealiziranom seoskom životu ili nekom prošlom dobu, u kojem se melo metlama iz kućne radinosti. Medvešekov lik nešto i govori, ali mi ga ne razumijemo – on, naime, govori na džiberišu,

jeziku koji naizgled zvuči kao besmislica. Istina je da Medvešekov izmišljeni onomatopejski jezik prati njegove radnje i da je zanimljivo i pomalo šokantno za jedno institucionalno kazalište da obgrli predstavu koja očito sadrži razne eksperimentalne elemente. No Medvešek i njegov džiberiš nemaju samo pametnu repertoarsku i izvedbenu funkciju, njihova prava svrha je dramaturška. Perspektiva na početne koordinate se mijenja, predstava koju gledamo više ne može biti bilo koje idealizirano selo ili prošlo doba – džibe-

riš nas dodatno udaljuje od bilo koje analize koja bi ovu predstavu smjestila u današnjicu, prošlost ili bilo koje drugo vrijeme. Na sceni gledamo glumca kako radi svakodnevne pokrete koje svi razumijemo, ali u isto vrijeme govori jezik koji nitko ne razumije, što signalizira da se kod *Spaljene* radi o mnogo slojevitijoj predstavi od one koja bi, kao ogleдалo, oponašala svakodnevicu.

Medvešek odlazi sa scene u veselom tonu, dok u isto vrijeme na scenu dolaze Anja Đurinić, Dijana Vidušin i Jelena Miholjević, koje predstavljaju drugu stranu Medvešekova pastoralnog novčića. Glumice nas uvode u glavnu temu predstave, progon vještica, čime dodatno fokusiraju gledateljevu pozornost. Nalazimo se dakle u idiličnom svijetu koji ima mračnu stranu. Mračna strana sastoji se upravo od progona nepodobnih, odnosno, u slučaju ove predstave, bilo koje žene za koju je društvo (točnije vlast) smatralo da mu smeta. Mihanović i Šovagović takve temelje i povijesno-društvene koordinate dopunjuju referencama iz popularne kulture, književnosti i filma. U idućim scenama s tri glumice svjedočimo govorenju poezije (neke od pjesama napisala je i glumica metaansambla Jelena Miholjević), pisanju stihova na ploče postavljene u dnu atrijske pozornice, inscenaciji progona jedne vještice, Kafkinu pismu te insertu iz *Tri sestre*, a projicira se i mali dio filma *Proces* Orsona Wellesa.

Ovo je predstava koja gledatelja ne drži za ruku niti gledateljici ikad ekspozicijski vikne, ma ni šapat o tome, kako bi je trebala gledati. No svojom strukturom poziva nas da pratimo njezin nenarativni simbolički slijed. Prvi signal koji nam upada u oko je simbolika muhe koja se u našoj tradiciji uvijek povezivala s vješticom, kao šišmiš s vampirom. Muha je stalni stanovnik predstave *Spaljena* pa uvođenje muhe kao simbola predstavi daje izvjesnu lakoću koja se, između ostalog, sastoji i od simpatične igre hvatanja muhe. No i muha ima, kao i svijet predstave,

dvije strane: osim improvizacija na glumu s muhom i scene s jedenjem muhe koja podsjeća na klasičnu scenu iz *commedia dell'arte* koju je do milimetra analizirao i usavršio Dario Fo, predaja o vješticu koja se pretvori u muhu otvara i pitanje o samoj ljudskoj naravi. Naime, vještice su se mogle pretvoriti u razne životinje, kao i antički bogovi, među kojima je najpoznatiji u svojim izletima sam Zeus. Ne znam kako su analitičari antičke Grčke gledali na ono što priče o Zeusovim transformacijama u životinje impliciraju. Što za stanovništvo *polis*a predstavlja implikacija da bi svaka životinja oko njih mogla u bilo kojem trenutku biti njihov vrhovni bog? Koji sluša i gleda sve što govore i rade. U tom slučaju, radilo bi se o nekoj vrsti autocenzure kod starih Grka, zbog samonametnutog dojma da ih netko, koga se ne smije naljutiti, gleda i sluša. Kod vještica, ne može se raditi o takvoj vrsti odnosa, prema pretpostavci da vještica postaje muha. Ne radi se o autocenzuri i strahu, jer kombinaciju tih duševnih okova može potaknuti samo neka vrsta autoriteta. A vještice nisu bile Zeus, barem ne u autoritativnom smislu. Dakle, što bi moglo potaknuti naše ne tako davne pretke da misle da je muha koja im zuji iznad zečetine upravo ona osoba koju planiraju zapaliti, jer je imala drugačiju boju kose ili je u prisilnom braku suprugu rekla „ne?“ Zašto baš muha, to naporno biće; ima ih bezbroj, svuda su oko nas, uvijek zuje i skreću nam pozornost na sebe? Koliko god se uvjeravali da je, recimo, javno spaljivanje ljudske osobe opravdano za neko „više dobro“, svejedno će se u osobi koja nije potpuni psihopat javiti zujanje koje toj osobi neće dati mira. Nemamo li riječ za tako nešto neizbježno? Naravno da imamo – savjest. Možda predaja o tome da su se vještice mogle pretvoriti u muhu proizlazi iz kolektivnog i nesvjesnog očitovanja savjesti upravo onih koji su vještice namjeravali spaliti.

Iako je *Spaljena* predstava koja nas ne vodi za ruku i hrabro je strukturirana kao

> Sven Medvešek foto: Jasenko Rasol

> Jelena Miholjević foto: Jasenko Rasol

kolaž, te ima jasan tematski fokus, nije da ne otvara i neke zanimljivije puteve kojima je mnogo hrabrije ići, kao što je uvid u perspektivu spaljivača.

Također se može reći i nešto o kolektivnom zlu, u scenama gotovo detektivskog ispitivanja i suđenja Dijani Vidušin, za koju se smatra da je vještica, i ispitivanja učenice Anje Đurinović o Kafki. Do tih scena, šoviniistički piromani koji žele spaliti vještrice samo su u naznaci, to su neki duhovi koje jedva

naslućujemo pokraj zanimljive međuigre glumica na sceni. No dvije scene ispitivanja (glumice Dijane Vidušin, u tom trenutku vještrice na sudu, i Anje Đurinović koja je u svojoj sceni sjajno izradila energiju djevojke koju ispituju u školi, a nema pojma) na vrlo jasan način imaju svoje protivnike, doslovno ispred sebe. Duhovi koje smo dotad jedva naslućivali materijaliziraju se u drugim glumicama koje su u scenama s Đurinović i Vidušin. One ulaze u ulogu spaljivača žena pa svjedočimo scenama u kojima žene ispituju i progone

> Martina Čvek foto: Jasenko Rasol

žene, što je hrabar potez autorskog tima, jer upućuje na to da je ljudska priroda mnogo dublja od prvoloptaške crno-bijele pomisli o tome da su samo muškarci provodili nasilje nad ženama, tako da ih prozovu vješticama, a naposljetku i smaknu. Stavljanje žene u ulogu progonitelja, podsjeća dakle na to da su, neovisno o spolnom i rodnom omjeru – zli ljudi palili nedužne. Predstava time otvara prostor svjesnijoj izvedbi mentaliteta kolektivnog zla, no taj se potencijal ne ispunjava do kraja. Na taj način, duboko ukorijenjeno

kolektivno zlo, za koje je potencijalno sposobna svaka osoba, a na sreću, malo nas ima želju i ambiciju do kraja ili uopće ostvariti taj, često prešutni aspekt bivanja ljudskom osobom, ostaje prešućeno i u ovoj predstavi.

Na ploči se pojavljuje projekcija filma Orsona Wellesa, *Proces*, prema Kafkinu romanu, čime se ideja predstave tematski širi, ne u dubinu, nego po horizontali: od fokusa na progon vještica prelazimo na općenitije, na progon kao takav. Neminovno,

scena s *Procesom* usklađuje simbolička žarišta predstave i daje novi fokus, i to na svakodnevne progone koje trpimo zbog sve većih birokratskih obaveza te na egzistencijalni problem svakog ljudskog bića. Činjenica da je Orson Welles snimao film velikim dijelom u Zagrebu, važna je povijesna činjenica koja, ako je znamo dok gledamo predstavu, premješta referentni svijet predstave: iz doba spaljivanja vještica u suvremeno doba. To je paralela koja uspostavlja izjednačavanje dviju navedenih vremensko-prostorne odrednica predstave te ih sublimira u jedno pitanje: što se, ako se išta, promijenilo?

Kad je Jelena Miholjević na sceni, teško je oteti se dojmu da nismo kod nje doma. To nije slučaj samo u ovoj predstavi. Ona na pozornici ima nešto oko sebe, nešto što možda najbolje opisuju riječi *dobra atmosfera*. Gledatelj se osjeća kao da je sjeo u njezin dnevni boravak i jasno mu je da je u sigurnim rukama gospodarice kuće, da će kava biti jako dobra. Užitek je gledati izvrsnu glumicu u predstavi koja joj daje potpunu slobodu da nam pripremi svoju kavu s dodacima profesionalnosti i točnosti, uz prirodni zaslađivač na bazi talenta. Druga glumica koja se posebno ističe u predstavi je izvrsna Martina Čvek. Njezino je vrijeme na pozornici najkraće i najdojmljivije. Ona postoji kao simbol onoga najmračnijeg u idejama kojima se predstava bavi, kao pokretna slika emocionalnog stanja osobe koja prolazi kroz *proces*. Kratkim i silovitim, vektorskim, pokretima tijela Martina Čvek je ono što želi izaći iz kože kad se nad nama provodi nepravda. Taj kompleks emocija ona izvodi diderotovski savršeno; kao glumica koja je pronašla sveti gral, način da u isto vrijeme bude precizna u izvedbi i emocionalno snažna, neupitna.

Iz perspektive repertoara Kazališta *Gavella*, staviti *Spaljenu* na popis predstava koje se izvode tik pred proljeće još je jedan potez simboličkog naboja onih koji su u *Gavelli* zaduženi za osmišljavanje repertoara, koji su

zasigurno predvođeni dramaturgom Miha-
novićem. Proljeće je oduvijek (i u takozvanim poganskim vjerovanjima, ali i u prihvaćenim religijama) bilo simbol novoga početka, ponovno buđenje ponovno rođenih, život koji dolazi nakon zimske smrti. Dramaturška intervencija u obliku narodnih pjesmama koje izvodi Jelena Miholjević, *Protuletje nam dohaja* (odnosno *Proljeće nam dolazi*) i *Protuletje se otpira* (odnosno *Proljeće počinje*) posljednji je u nizu šavova koji spajaju snolikolu kolažnu strukturu. Posljednji šav dodaje *Spaljenoj* i nužni ritualni element, putem kojega nas predstava u isto vrijeme podsjeća na cikličnu prirodu godišnjih doba, gundulićevski je to gotovo nihilistički uvid koji on opisuje kao *kolo sreće* koje *vrteći se ne pristaje*; uz nihilizam u isto vrijeme pjesme o proljeću imaju ritualnu funkciju zazivanja nove nade, pokušaj blagoslova novog proljeća, ne bi li novo proljeće iskočilo iz *kola sreće* te našlo novi dom, potpuno nov i sasvim proljetan. Tu leži slika oksimoronskog ljudskog stanja koje nam je svima poznato te se sastoji od dvije riječi i jednog zarez: *nada, unatoč*.

Spaljena je višeslojna, ali (u smislu potencijala koji otvara) ipak jednodimenzionalna predstava kolažne strukture čiji su pojedini dijelovi, dok predstavu pratimo, zanimljiviji od cjeline. No to nije kudba predstave; takav je dojam dokaz o snazi nenarativne strukture u pravim rukama. Dok gledamo predstavu, ako se ne prepustimo snu, neće nam biti previše jasno o čemu se radi. No pri naknadnom pomnijem promišljanju, moći ćemo detektirati intuitivnu strukturu i sve slojeve koje predstava tako dobro maskira zavodljivom igrom koja se događa na sceni; što je za predstavu koja pretendira na snoliku strukturu empirijski točno. Tek nakon što se probudimo, možemo analizirati san, a dok smo u snu – sanjajmo.